

обрана ним з тих чи інших мотивів майбутня справа є бажана для нього; якщо по закінченню вузу в нього буде відчуття, що і він потрібний цій справі, що вона стала для нього своєю, то це і буде свідчити про його психологічну особистісну зрілість як спеціаліста [7, с.241]”.

**Перспективи подальшої роботи** вбачаємо в поглибленні дослідження проблеми єдності рефлексії, мотивації і адаптації усвідомості особистості. Одним із можливих шляхів подальшої роботи є вивчення мотиваційного компоненту, як фактору детермінації активності й результату рефлексивних механізмів особистості.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Автореф. дис...канд.психол.наук: 19.00.07 / З.Л.Становських. –К., 2005. – 22 с. – укр.
2. Автореф.дис...канд.психол.наук: 19.00.07 / О.Є.Фальова. – Х., 2006. – 20 с. – укр.
3. Біла книга національної освіти України / Акад.пед.наук України; за ред. В.Г.Кременя. – К., 2009.
4. Бочелюк В.Й., Зарицька В.В. Педагогічна психологія: [навчальний посібник]. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 248 с.
5. Душенко К.В. Большая книга афоризмов. – 9-е изд. испр. – М.: Эксмо, 2007. – 1056 с.
6. Карпов А.В., Скитява И.М. Психология рефлексии. – М.–Ярославль: Аверс Пресс, 2002.
7. Леонтьев А.Н. Психологические вопросы формирования личности студента // Психология в вузе. – 2003. – № 1–2. – С.232–241.

УДК 159.922.736 : 159.937.53

#### ВІКОВІ ВІДМІННОСТІ СЕМАНТИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЧАСУ

**Оксана Кінельова**  
(Севастополь, Україна)

*Стаття присвячена дослідженню індивідуальної системи значень, за допомогою якої можна характеризувати ставлення до часу в жінок в різних вікових інтервалах. Представлені основні методи емпіричного дослідження, що дозволяють зареєструвати семантику часу. Визначені закономірності схожості й відмінностей в семантичній оцінці поняття часу серед жінок різних вікових груп.*

**Ключові слова:** емпіричне дослідження, час, вікові відмінності, семантичні універсали, семантичний код, закономірність.

*Статья посвящена исследованию индивидуальной системы значений, с помощью которой можно характеризовать отношение ко времени у женщин в разных возрастных интервалах. Представлены основные методы эмпирического исследования, позволяющие зарегистрировать семантику времени. Определены закономерности сходств и различий в семантической оценке понятия времени женщинами разных возрастных групп.*

**Ключевые слова:** эмпирическое исследование, время, возрастные различия, семантические универсалии, семантический код, закономерность.

*The paper is devoted to study of individual system of meanings, with the help of which one can describe women's attitude towards time in different age intervals.*

*Principal methods of empirical study, allowing to register semantics of time, are introduced. Appropriateness of resemblances and differences in semantic estimation of time notion of women of different age groups is defined.*

**Key words:** empirical study, time, age differences, semantic universal phenomena, semantic code, appropriateness.

**Постановка проблеми.** Проблемність даної тематики полягає в недостатній вивченості об'єкту дослідження, відносно невеликій кількості емпіричних методів, що дозволяють зареєструвати семантику психологічного часу й виявити закономірності функціонування індивідуальної системи значень.

**Актуальність дослідження** обумовлена значущістю інтеріоризації тимчасового потоку особою, трансформацією тимчасового досвіду в індивідуальну систему семантичних оцінок, що дозволяє фіксувати відношення до часу життя, вибір певної життєвої позиції, ступінь ухвалення себе і відповідності тимчасовій епосі. Частота повторюваності й емоційний компонент вербально ціннісних характеристик часу відображає рівень психологічного комфорту, життєвої задоволеності, самореалізації особистості.

**Мета статті.** Визначити існування вікових відмінностей у семантичній оцінці поняття часу й визначити основні емпіричні методи, що дозволяють зареєструвати особливості тимчасової семантики.

**Виклад основного матеріалу.** Час є об'єктивною (фізичний час) і суб'єктивною величиною (психологічний, суб'єктивний час). Він упорядковує зв'язки усередині образу світу конкретного індивіда і, разом з тим, у кожній людини є своє власне індивідуальне відношення до нього, яке закріплене в системі оцінок, значень, сенсів. Вивчити походження, будову й функціонування такої унікальної системи значень дозволяє використання методів психолінгвістики та експериментальної психосемантики, яка зокрема будується на положенні, що мова подвоює наш світ. От як писав про це О.Р. Лурія: “Людина має подвійний світ, в який входить і світ безпосередньо відображених предметів, і світ образів, об'єктів, стосунків і якостей, які позначаються словами. Таким чином, слово – це особлива форма віддзеркалення дійсності. Людина може довільно називати ці образи незалежно від їх реальної наявності, може довільно управляти цим другим світом [2, с. 16]”. На думку О.Р. Лурії, найважливішими “утворюючими свідомості” є значення, оскільки саме в значеннях представлена перетворена і згорнута в матерії мови ідеальна форма існування наочного світу, його властивостей, зв'язків і стосунків, розкритих сукупною суспільною практикою [2, с. 66]”.

Частина характеристик, оцінок, значень є спільною для більшості людей. Виділити ці спільні якості для поняття “Час”, тобто зареєструвати його семантику, можна, використовуючи метод семантичного диференціала (semantic differential – від грецьк. *semantikos* – означаючий і лат. *differentia* - різниця). Цей метод дозволяє побудувати індивідуальні або групові семантичні простори (англ. *semantic space*). Координатами об'єкту в такому просторі служать його оцінки по осі біполярних градуїюваних (трьох-, п'яти-, семибальних) оцінних шкал (англ. *rate scale*), протилежні полюси яких задані за допомогою вербальних антонімів [2, с. 136].

Чарльз Осгуд, вперше запропонував процедуру подібного опису і почав з того, що намагався отримати від досліджуваних оцінки понять з самих різних понятійних класів. Він виділив дві сфери значень – денотативне (об'єктивне, міжособистісне) і конотативне (індивідуальне, метафоричне) [5, с.285]. З погляду психології конотативне значення – генетично більш рання форма, в якій емоційне відношення, особовий сенс і чуттєва тканина ще слабо диференційовані. Саме тому методика семантичного диференціала дозволяє оцінити не значення як знання про об'єкт, а конотативне значення, пов'язане з особовим сенсом, соціальними установками, стереотипами та іншими емоційно насиченими, слабо структурованими й мало усвідомлюваними формами спілкування [2, с. 138].

У вивченні тимчасової проблематики можна використовувати декілька варіантів семантичного диференціала (СД). Наприклад, О.О.Кронік і Є.І. Головаха, що висунули причинно – цільову концепцію психологічного часу, запропонували десять біполярних семибальних шкал для виявлення особливостей переживання часу. Згодом ними були виділені відмінності у факторній структурі семантичних оцінок досліджуваного поняття – ступінь дискретності, напруженості і емоціональне ставлення до діапазону часу [4, с. 142].

О.Н. Кузнецовим був розроблений СД часу для студентів, за допомогою якого оцінювалося переживання особистого минулого, сьогодення й майбутнього (даний варіант включає 25 пар прикметників – антонімів) [3, с. 228].

Для реєстрації тимчасової семантики можна також використовувати асоціативний експеримент, який дозволяє визначити структуру асоціативної низки через фіксацію довжини, розміру й кількості семантичних гнізд [3, с. 233].

**Методологія дослідження.** Метою й основним припущенням емпіричного дослідження було виявлення вікових відмінностей семантичної оцінки переживання часу.

У дослідженні брали участь 60 жінок, у віці від 15 до 60 років. Для виявлення загальних закономірностей, вони були об'єднані за віковим складом у дві групи:

- підлітково-юнацьку: ізвиділенням двох періодів 15–17 і 18–20 років (період росту і дорослішання);
- зрілийвік: 21–35; 36–60 років.

При проведенні цього дослідження було застосовано стандартний метод семантичного диференціала Ч. Осгуда [5, с. 285]. Жінкам пред'являвся набір з 25 пар протилежних за значенням характеристик, за допомогою яких шкалювалось поняття “Час”. Оцінка проводилася за семибальною шкалою. При інтерпретації результатів дослідження був визначений семантичний код поняття, що вивчалось, і виділені значимі властивості, однаково оцінені не менше ніж 75% випробовуваних жінок, – “семантичні універсали”.

З метою виділення загальних закономірностей набір характеристик, що були пред'явлені респондентам, було умовно розбито на три групи ізспільним смисловим значенням:

- група емоційно-оцінних характеристик, що містить позитивні якості, де поняття “час” представлено як життєрадісне, щасливе, улюблене, гарне, приємне, добре, рідне, розумне, дороге, чисте, а також їх протилежні пари, що несуть

негативне значення: смутне, сумне, ненависне, погане, огидне, зле, трагічне, чуже, дурне, дешеве, брудне [1, с. 60];

- динамічні характеристики: активне – пасивне, швидке – повільне, сильне – слабе, розслаблене – напружене, хаотичне – упорядковане, просте – складне;
- чуттєві характеристики: гладке – шорстке, м'яке – тверде, гостре – тупе, гаряче – холодне, вологе – сухе, легке – важке, велике – маленьке, світле – темне, свіже – гниле.

При вивченні даних, отриманих при застосуванні методу СД була використана програма ВААЛ – міні, створена для смислової обробки текстів [6].

**Результати дослідження.** 1. Отримані проранжировані списки властивих часу якостей – семантичні коди досліджуваного поняття для вікових етапів юності і зрілості.

2. Семантичні універсалиї, що розкривають значення поняття “Час” для дівчат у віці 15-20 років: активне – 100%, улюблене – 93%, життєрадісне – 90%, радісне – 90%, свіже – 90%, дороге – 86%, хороше – 83%, гарячіше – 80%, гостре – 80%, швидке – 77%, світле – 77%, чисте – 77% виборів. Даний список складається з 12 якостей.

3. Зіставлення даних семантичних оцінок об'єкту дослідження для вікових етапів 15–17 та 18–20 років: прикметники “активне” та “улюблене” є найбільш значимими якостями часу, що набрали рівні кількості голосів випробовуваних жінок у обох вікових групах. Виділені суттєві характеристики, що перевищують поріг 75% виборів: радісне, свіже, життєрадісне, дороге, гостре. Для вікового інтервалу 15–17 років список семантично значимих властивостей доповнений такими характеристиками: гаряче і чисте, а для періоду 18-20 років: світле, хороше, приємне, швидке, гаряче.

4. Семантичні універсалиї поняття “Час” для жінок зрілого віку: життєрадісне – 93%, улюблене – 87%, радісне – 87%, світле – 87%, швидке – 83%, активне – 80%, дороге – 80%, приємне – 80%, хороше – 76% виборів. Список складається з 9 якостей.

5. Проведений порівняльний аналіз семантичних оцінок поняття “Час” для вікових етапів 21–35 років та 36–60 років. Для всіх жінок віком 21–35 років такі якості часу як світле і радісне є найбільш значимими (100% виборів), також визначені істотні характеристики, що перевищили поріг 75% виборів: приємне, життєрадісне, швидке, дороге, улюблене, активне, рідне, велике, хороше, чисте. Цікаво відзначити, що тільки у віці 21–35 років виявляється така семантична характеристика часу як “рідне”, що дозволяє зробити припущення про те, що саме тут жінці властиве найбільш гармонійне співвідношення себе і часу, в якому вона живе.

6. Для групи жінок віком 36–60 років час продовжує залишатися життєрадісним (93%) і улюбленим (87% виборів), як і в юності, а решта значень дуже розрізнені, вибори випробовуваних не переходять поріг 75%.

7. Складений список семантичних універсалиї поняття “Час” для всіх жінок віком 15–60 років [рис. 1].

8. Комп'ютерна програма ВААЛ – міні пропонує наступну смислову обробку досліджуваного поняття: величне – низовинне, гучне – тихе, радісне – сумне і виділяє кольори, що з ним співвідносяться – червоний і зелений.

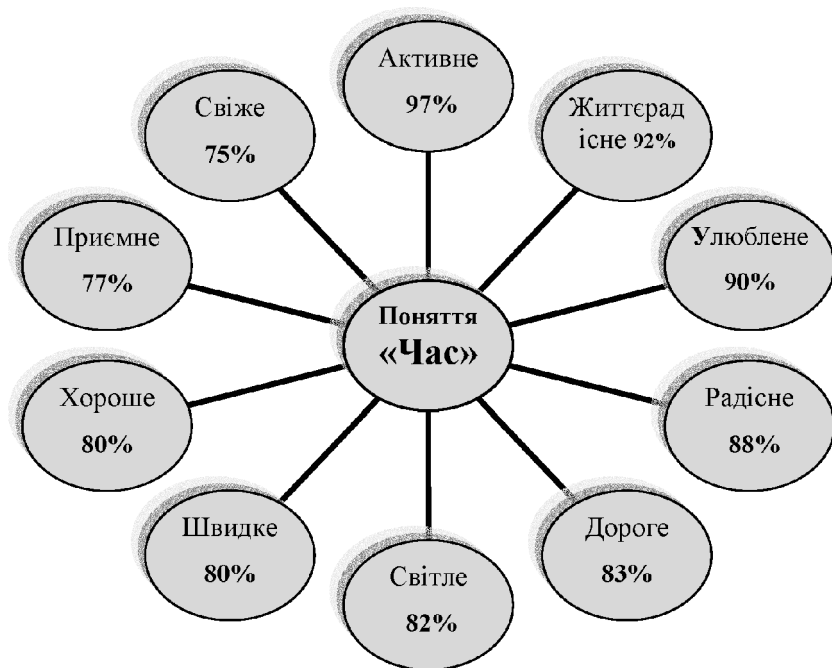


Рис.1. Семантичні універсалії поняття “Час”.

#### Висновки.

1. Машинний варіант смислової обробки поняття “Час” пропонує більш збіднену характеристику у порівнянні з суб’єктивним описом.

2. З віком відбуваються зміни в семантичній оцінці часу, ступіні його усвідомленості і значимості для особистості.

3. Схожість і відмінності в семантичній оцінці психологічного часу респондентами різних вікових груп виражені наступними особливостями:

- для всіх жінок списки семантичних універсалій “Час” містять переважно позитивні емоційно-оцінні характеристики, а негативні значення займають останні ранги семантичних кодів;

- з віком відбувається деяка трансформація в семантичній оцінці вивчаемого поняття, що виявляється в динаміці зміни переваг серед виборів жінок щодо семантичних груп. У списках семантичних універсалій визначених для жінок віком 15–35 років представлені три групи суттєвих характеристик із різними смисловими значеннями: переважає група емоційно-оцінних характеристик, далі група чуттєвих і найменш представлена група динамічних характеристик досліджуваного поняття. Серед виборів жінок у віці 36–60 років виділені тільки дві суттєві якості, через які час представлений як життєрадісний та улюблений, тобто перевагу має група емоційно-оцінних семантичних значень.

**Перспективи подальшого дослідження** полягають в диференціюванні вікових відмінностей функціонування і розвитку індивідуальної системи

семантичних оцінок поняття час. Також планується подальше визначення теоретичних підстав для організації коректувально-розвиваючої роботи, сприяючої підвищенню тимчасової компетентності особистості.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Артем'єва Є.Ю. Основи психології суб'єктивної семантики / Є.Ю. Артем'єва. – М.: Смысл, 2001. – 313 с.
2. Белянін В.П. Психолінгвістика / В.П. Белянін. – [2-е вид.]. – М.: Московський психолого-соціальний інститут, 2004. – 232 с.
3. Болотова А.К. Психологія організації часу / А.К. Болотова. – М.: Аспект Прес, 2006. – 254 с.
4. Головаха Є.І., Кронік О.О. Психологічний час особистості / Н.В. Крилова. – [2-е вид.]. – М.: Смысл, 2008. – 259 с.
5. Сергієнко С.К., Бодров В.О., Пісаренко Ю.Є. Практикум з інженерної психології та ергономіки / Ю.К. Стрелков. – М.: Смысл, 2003. – 380 с.
6. Проект Ваал© Шалак В.І. E-mail: [vaal\\_project@mail.ru](mailto:vaal_project@mail.ru)

УДК 81'23

### ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У НЕМОВНОМУ ВНЗ

Людмила Козак  
(Кривий Ріг, Україна)

*У статті розглядаються психолінгвістичні аспекти навчання іноземних студентів української мови в технічному навчальному закладі в умовах двомовності.*

**Ключові слова:** двомовність, діалог, комунікація, лексична одиниця.

*В статті рассматриваются психолингвистические аспекты обучения иностранных студентов украинскому языку в техническом учебном заведении в условиях двуязычия.*

**Ключевые слова:** двуязычие, диалог, коммуникация, лексическая единица.

*Psycholinguistic aspects of training the foreign students in Ukrainian language in technical educational establishment in bilingual conditions are considered in this article.*

**Key words:** bilingualism, dialogue, communication, lexical unit.

**Постановка проблеми.** Проблема підготовки іноземних громадян у немовному вищому навчальному закладі вимагає вдосконалення методів навчання української мови. Сьогодні в Україні ще немає достатньо розробленої методики викладання української мови як іноземної, тому викладачі використовують методику, запропоновану російськими ученими Н.М.Алексєєвою, В.Г.Костомаровим, Є.М.Верещагіним та ін.